

El món de Josep Mª de Casacuberta

JOAN CARRERES I PÉRA

Vaig conèixer personalment el senyor Josep Maria de Casacuberta amb motiu d'uns treballs verdaguerians. El 14 de febrer de 1984, recordo que era dimecres, trucàvem a casa seva amb mossèn Vicenç-Maria Capdevila, un amic comú que s'oferí a fer d'introducció. Era cap a migdia. Casacuberta viu en un d'aquells pisos generosos de l'Eixample barceloní, un pis més aviat fosc, però serè i recollit. Ens obre la seva esposa; travessem un llarg corredor ple de prestatges de llibres i entrem a una saleta-biblioteca que en Vicenç-Maria recorda perfectament.

Camina feixuc. Ens explica que, per ell el temps no compta. És, amb tota certesa, l'home que sap més de mossèn Cinto. L'home que, l'any 1953, fundava la *biblioteca Verdaguerriana*. Ens n'ensenyà el primer volum, avui intromissible: *Excursions i sojorns de Jacint Verdaguer a les contrades pirinenques: En el present treball* —explica

l'autor i editor Casacuberta— *em proposo de seguir pas a pas Jacint Verdaguer en els seus pelegrinatges pirinencs*. I ho fa de debò. I no tan sols pel Pirineu; també en refà la vida a través d'un completíssim epistolari que recollí, pacientment, fins a aplegar més d'un miler de cartes. En set volums, n'han estat publicades 885. Resten inèdites les dels darrers deu anys de la vida de Verdaguer (1892-1902) que la mort no li ha deixat continuar. També hi publicà dos volums d'escrits inèdits. Tot plegat ha donat *noves perspectives als estudis biogràfics de l'autor de Canigó*.

L'influx d'Olot en la vida de Casacuberta

Nascut a Barcelona, l'any 1897, Josep Maria de Casacuberta i Roger és fill de pare català i mare cubana. El seu idioma matern fou el castellà. Va descobrir la llengua catalana a Olot, el català col·loquial de l'Olot dels anys deu, jugant amb els amics. La família

Casacuberta, efectivament, estiujava a Olot. Ocupaven el primer pis d'un casal senyorial. A l'entresol hi vivia el propietari, mossèn Jaume Reixach, un carlinàs, entusiasta de "El Correo Catalán" que no comprenia que el pare Casacuberta, com a bon liberal i bon barceloní, fos lector aferrisat de "El Brusi".

De la selecta colònia barcelonina, que a entrada d'estiu trasbalsava la vida d'Olot, Josep Maria de Garganta en dona un tast irònic i ben real al poemeta titulat *Els plaers de Beòcia*:

O delícia exquisida, la crítica malsana que dona grat esplai a la gent vilatana, i esbrina de les vides els caires i els racons!

La família Casacuberta forma part d'aquell selecte grup d'estiujants que viuen integrats a la vila. Sojornen a Olot durant el mes de setembre i el noi segueix apassionadament el ritme de les estacions: Ressegueix a peu, amb els amics olotins, les muntanyes no-

Casacuberta

bles i feréstegues de l'Alta Garrotxa i, amb els anys, esdevé un boletaire impenitent. Una anècdota, casual i curiosa, és el fet que la primera bibliotecària d'Olot fou Dolors Hostalrich, la dona que, anys després havia d'esdevenir la primera muller de Josep Maria de Casacuberta.

Casacuberta i la família Garganta

La família Garganta procedia de "La Garganta", de Pruit. El pare, Josep Maria de Garganta, nasqué a Sant Feliu de Pallerols l'any 1878, estudià als Escolapis, instal·lats a Olot d'ençà del 1858-, i a tretze anys passava a viure a Olot amb tota la família. Fou un home sorprenent: Sense gairebé haver-se mogut mai d'Olot, connectà amb les personalitats més destacables del seu temps. Costa i Llobera el conegué l'any 1904 en una visita estantissim que féu a Olot: *Em sorprenqué per sa cultura*, diu referint-se al Garganta, traductor de Leopardi i Manzoni, de Ronsard i Francis Jammes, membre de "l'Arcàdia" italiana i president de la societat esperantista olotina, "Olot Stela".

Consol de Garganta, la filla, m'explica tota aquesta història. *La represa de contactes amb el senyor Casacuberta -evoca- fou amb motiu de la publicació del llibre de poesies del pare, l'any 1968. La iniciativa sorgí de Josep Maria Capdevila, un amic comú.*

L'amistat amb Josep Maria Capdevila

Capdevila havia nascut a Olot, l'any 1892 i morí a Banyoles el 1972. Deixeble destacat de Xènius, se'n separà posteriorment quan Eugeni d'Ors es traslladà a Madrid i malmeté estranyament tots els seus principis nacionalistes. Avui, Capdevila, poc estudiat i encara menys conegut, pot considerar-se un destacat noucentista. Malgrat la diferència d'edat -era molt més jove- tingué una gran amistat amb Joaquim Ruyra i amb Josep Maria de Garganta. Amb aquest darrer se'n conserva un corpus epistolar extraordinari, entre 1908 i 1928; Capdevila, des de Barcelona, li comenta les seves lectures predilectes; la descoberta dels clàssics -grecollatins, francesos i alemanys- així com els primers passos en el món de la filologia.

Es tracta d'unes pàgines íntimes i profundes, l'autèntic "retrat d'un artista adolescent" que algun dia caldrà estudiar exhaustivament. Riba i Capdevila són de la mateixa generació. Pla i Casacuberta, cinc anys més joves.

Josep Mª de Garganta.

Josep Mª Capdevila.

L'amistat entre Capdevila i Casacuberta no es limita al fet d'haver estat condeixebles a la facultat del dret, sinó a llurs inquietuds filosòfiques i literàries: Capdevila s'especialitzà de seguida en la investigació, i el periodisme, la crítica, mentre Casacuberta es decantava per la producció editorial. L'any 1924 fundava l'"Editorial Barcino", després d'haver obtingut tres llicenciatures: dret (1917), filosofia i lletres (1921) i filologia romànica, cursada a l'oficina de toponímia i onomàstica de la secció filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Capdevila, per la seva banda, formava part de la Societat Catalana de Filosofia, de la qual fou soci fundador el 1923. El 1925 esdevenia director de "La Paraula Cristiana". El 1929, finalment, fundava "El Matí", diari que dirigí fins al 1934.

L'Editorial "Barcino"

Casacuberta hi posà la seva vida i va invertir-hi els seus recursos econòmics. Les principals col·leccions d'aquesta editorial abasten un ample ventall: 1) "Els nostres clàssics", (1924), dedicada als escriptors antics; Capdevila hi publicà l'edició crítica del Tirant. A partir del número 100 (1929) canvià de format i espaià les edicions. 2) la "Col·lecció Popular Barcino" (1925). Avui més de 250 llibres publicats. Pompeu Fabra hi edità la major part de la seva obra i Capdevila, entre d'altres títols, hi veié editat el valuós llibre antològic *Les cent millors poesies líriques de la llengua catalana*". 3) "L'Enciclopèdia Catalunya" (1926), 4) "Els clàssics del món", 5) "Antologia", col·lecció dedicada als escriptors contemporanis, 6) "Col·lecció Sant Jordi", a l'interior de la qual Capdevila hi publicà també *La cortesia cristiana*, versió d'una obra de Sant Francesc de

Sales, i la "Biblioteca Nou Esplet" 7) on Capdevila hi té el llibre on canta amb prosa gairebé poètica els valors i bel·leses de les terres olotines: *Amics i terra amiga*. Tot això a la preguerra.

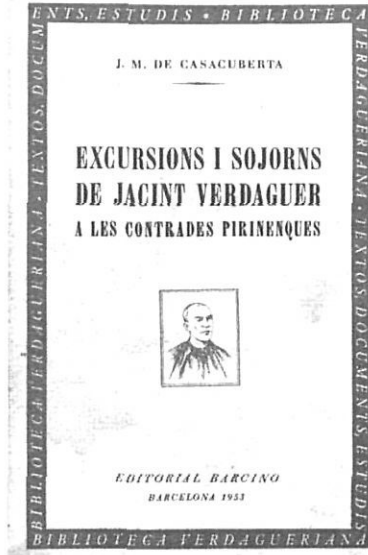
L'any 1939 l'Editorial Barcino és objecte d'una ràtzia feixista: Els milers de llibres que el senyor Casacuberta tenia en dipòsit són guillotinat per a fer-ne pasta de paper destinada a les publicacions de la premsa falangista.

L'editor, vigilant estretament, opta el camí del silenci i la discreció i es limita a reeditar alguns autors fent-hi constar la data d'abans de la guerra. L'any 1946 obté un permís restringit, només per tornar a editar obres antigues. El 1950 assumeix les "Publicacions de la Revista", col·lecció fundada el 1916 per López-Picó i enceta la "Biblioteca Folklòrica Barcino". La "Biblioteca Verdageriana", de la qual ja em parlat, és de 1953 i la "Col·lecció Tramuntana" de 1958. Durant els anys seixanta aparegué la "Biblioteca geogràfica Barcino" i la "Biblioteca Alguerana". El nou format de "Els nostres Clàssics", n.º 101, s'iniciava amb els *Furs de València*, l'any 1970 i el 1974 es completava el cicle amb el *Resum d'Història dels Països Catalans*, llibre publicat amb motiu de celebrar-se el "5e Centenari de la impressió del primer llibre en català". A un any de la mort del dictador, el riu tornava a mare.

Un home de lletres

Josep Maria de Casacuberta fou un home de lletres en el sentit ple de la paraula: jurista, filòsof, filòleg i, sobretot, editor, la seva vida ve marcada per dos pols aparentment contradictoris que ell va saber conjuminar molt bé: L'alta investigació i la divulgació. Humanament era un home sorprenent: El temps

COL·LECCIO POPULAR BARCINO

Ferran Soldevila RESUM D'HISTÒRIA DELS PAÏSOS CATALANS

Casacuberta va invertir tots els seus recursos econòmics en l'Editorial Barcino.

no comptava. Treballava amb llum artificial, amb els finestrons tancats. El seu ritme de vida era marcat pels treballs que tenia entre mans. I per a la bona eficàcia d'aquests treballs esmorzava –si molt convenia– a les dues de la tarda, dinava a les onze de la nit i sopava a les quatre de la matinada. Fou un home singular que va viure per al país. Un home que suportà, amb discreta perseverança, el pes de tota una institució cultural.

Durant la nostra visita amb mossèn Capdevila tinguérem la sensació que l'home s'estava acabant. Treballava ja al llit i només es llevava unes hores comptades. Intel·lectualment, es captien amb claredat, però amb lentitud. A la conversa es parlà –cal dir-ho?– de la personalitat de Capdevila i del món literari verdaguerià. Ens va fer a mans alguns exemplars exhaurits, que va treure del seu dipòsit particular. Es fatigava molt, això sí, però ja era de complexió delicada: L'any 1968 ja es planyia de les "crisis periòdiques de la meua salut".

Morí el 25 de febrer de 1985, a l'edat de 88 anys. Possedia el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (1981) i la Creu de Sant Jordi (1982).

El 13 de maig d'enguany els Amics de la UNESCO de Catalunya el recordaven en un acte d'homenatge que tingué lloc a Barcelona a la seu de l'entitat. La semblança anà a càrrec de l'escriptor Tomàs Roig i Llop i l'historiador Josep M. Ainaud de Lasarte. Tanmateix, l'homenatge més gran que podem fer-li és el de continuar la seva obra cultural i lingüística.

La correspondència Casacuberta-Capdevila

Josep Maria Capdevila, exiliat a Colòmbia fins al 1965 i resident a Banyoles fins a la seva mort (1973), tingué pocs contactes amb els cercles catalans de l'exili i la resistència. Els tres anys de guerra civil i la brutal represàlia franquista l'havien deixat atùit. L'any 1945 presidí els Jocs Florals de la Llengua Catalana celebrats a Bogotà, dedicats especialment a commemorar el centenari del naixement de Verdaguer. L'any 1953, quan morí Eugeni d'Ors, Casacuberta instà Capdevila a escriure'n alguna cosa que pogués clarificar l'estrany captivament del pentarca. S'inicia així un interessant contacte epistolar primer Barcelona-Cali i després Barcelona-Banyoles.

Es conserven vuit cartes originals de Casacuberta a Capdevila: La primera, datada el 24.2.1965 fa referència al llibre *Eugeni d'Ors, etapa barcelonina*, a les pressions de la censura i a determinades iniciatives que Capdevila li havia suggerit (la publicació del llibre de poesies de Josep Mª de Garganta i la publicació de petits volums de filosofia). La carta expressa el grau d'amistat que hi havia entre autor i editor. La transcrivim íntegrament. A través del facsímil de la il·lustració el lector es pot adonar que Casacuberta escriu amb trets enèrgics, lletra clara i estil directe:

24-11-65

Caríssim amic Capdevila:

He passat a la vostra germana les primeres proves compaginades del vostre assaig sobre l'Ors⁽¹⁾, i ella em diu

que us les enviarà immediatament per avió⁽²⁾, amb algun llibre que us urgeix.

En les noves proves observareu que he deixat el mot "Glosari" amb "s" senzilla quan és títol –i com a tal va en cursiva–, perquè en totes les edicions ha figurat així; en canvi, els mots "glosses", "glossador", i el mateix "glossari" quan no és títol, amb "s" doble, que és la grafia normal, la prèferida en el Diccionari Fabra d'acord amb l'etimologia ací, avui es tendeix a reservar la forma "glosa", amb "s" senzilla, per al sentit de "corranda" –especialment les corrandes o "gloses" mallorquines–. "Juvenil" i "juvenívul" els emprem segons els darrers acords de la Secció Filològica⁽³⁾ (us envio a part els darrers fulls). I em sembla que, tret d'això, han estat seguides totes les vostres indicacions de correcció⁽⁴⁾.

Però ara ha sorgit un problema per a la publicació d'aquest llibre. Des del desembre passat –per tant, després d'enviar-vos les primeres proves– la Censura de Madrid té noves consignes per a l'autorització de llibres catalans; ha adoptat un criteri més restrictiu⁽⁵⁾ i ha denegat el permís per a diverses obres, entre elles una reedició de C. Riba, o hi ha fet grans mutilacions. Davant d'això, crec que hauríem de procurar que el contingut del vostre llibre no esverés massa els censors⁽⁶⁾. Segurament minvaria força el risc que el "tombessin", si en suprimim el darrer capítol de la tercera part (el que tituleu "El botifler"). Supressió, altrament, que no entenc que desvirtui gens la vostra concepció del tema, que és el de "L'etapa barcelonina", mentre que aquelles tres pàgines es refereixen totalment a l'etapa de Madrid⁽⁷⁾. La

Casacuberta

vostra tesi sobre la feblesa de la posició ideològica de "Xènius" queda prou ben demostrada en la resta del llibre.

Referent al recull de composicions de Garganta, no hi hauria inconvenient a incloure'l en les "Publicacions de La Revista" si, com m'anuncieu, la família està disposada a finançar l'edició. De moment, ignorant quina serà l'extensió del volum, no puc calcular el pressupost de l'edició ni el preu de venda. Un cop jo en rebés l'original, hauria de posar-me d'acord amb els fills de l'autor. Com que vaig sovint a València, m'entrevistaria allí amb un d'ells, el P. Garganta, dominic; però caldria que ell tingués plens poders dels altres familiars⁽⁸⁾.

Les vostres suggerències sobre l'edició de petits volums de filosofia m'han plagut moltíssim. Si vós en podíeu preparar dos o tres abans de gaire, els publicariem tot seguit, i potser això encoratjaria d'altres estudiosos de filosofia (Carreras Artau, A. Badia, etc.) a encarregar-se d'altres títols⁽⁹⁾.

Us envio per correu ordinari algunes de les nostres darreres publicacions, i us agrairia que, quan les haguéssiu rebudes, m'ho féssiu saber, per tranquil·litat meua.

Una vegada més us demano que em disculpeu si he trigat tant a contestar les dues vostres darreres cartes —aquella més llarga em va donar una alegria especial. Perquè va ésser la primera carta rebuda dins aquest any— el matí del dia de Cap d'Any. Tot sovint em telefono amb la vostra germana i parlem molt de vós, i compto que ella us va donant sovint notícies nostres. Records ben cordials de la Dolores. Vostre sempre, amb tot l'afecte,

La darrera de les vuit cartes conservades és del febrer de 1971. Casacuberta parla de la reedició d'un llibre de Capdevila i fa una evocació dels anys de la pròpia estada a Olot; n'extreiem aquest fragment:

No hi hauria temps de fer sortir per primavera una nova edició d'"Amics i

JOSEP M. DE CASACUBERTA

24-II-65

Caríssim amic Capdevila:

He pensat a la vostra germana les primeres proves compaginades de vostre assaig sobre l'Ors i ella em diu que us les enviarà immediatament per avió, amb algun llibre que us urgava.

En les noves proves observeu que he beïent el mot glossari amb s senzill quan és títol — a com a tal va en cursiva —, perquè en totes les edicions he figurat així; en canvi, els mots "glosses", "glossador", i el mateix "glossari" quan no és títol, amb s doble, que és la grafia normal, la prefeïda en el Diccionari Fabra d'així amb l'etimologia — aï, avui es tendeix a reservar la forma "glossa", amb s senzill, per al sentit de 'coramba' — espici

terra amiga". Però sí que podria aparèixer un xic més enllà, per exemple al començament de la tardor. Ara, que la reedició fóra més justificada i valuosa si contenia algun treball nou. Em faria molta il·lusió que us decidíssiu a encapçalar-la amb unes pàgines d'evocació de l'ambient rural de Santa Pau, o del paisatge olotí, en aquells bons temps de la vostra —i de la meua minyonia—.

Casacuberta visità Capdevila a Banyoles, l'any 1969. El mes de novembre d'aquell mateix any visitava a Olot la família Garganta. Ho explica en carta datada el 8-IV-1970:

A Olot vaig parlar amb els germans Garganta. Us agrairia molt que vós

continuéssiu burxant en Miquel perquè prossegueixi la preparació del resum de botànica catalana⁽¹⁰⁾.

Aquests dies en Josep Carner és a Barcelona. Demà a l'Institut li fem una recepció (molt íntima, naturalment)⁽¹¹⁾. Llàstima que aquests darrers anys ell hagi anat perdent facultats per culpa d'una arterioesclerosi. Tots, quan ja som grans, en qualsevol moment ens hi podem trobar; us confesso que, d'ençà d'algun temps, a mi em fa una certa por de caure-hi aviat.

No deixeu de mà els treballs que teniu en curs. Tot d'una que algun estigui a punt, el podem publicar tot seguit, si ho autoritzeu⁽¹²⁾.

NOTES:

1) El llibre sortia publicat aquell mateix any. Forma el volum 37 de les "Publicacions de la Revista". Malgrat la familiaritat, fixem-nos que es tracten de vós.

2) Capdevila és molt exigent pel que fa als seus escrits i demana de revisar personalment la correcció de proves i de galerades, encara que els textos hagin de travessar dos cops l'Atlàntic.

3) L'any 1958 Casacuberta havia estat nomenat membre de l'Institut d'Estudis Catalans. El 1962 era cridat també per formar part de l'Acadèmia de Bones Lletres.

4) Capdevila tenia un coneixement profund de la llengua i, en casos que podia haver-hi conflictitat amb el corrector fonamentava documentalment els seus criteris personals.

5) Des de l'any 1962 era Ministre d'Informació i Turisme Manuel Fraga i Iribarne. L'exposició de literatura catalana esdevingué aquells anys havia esverat els homes neoliberals del règim i els editors catalans es trobaven amb autèntics problemes a l'hora de publicar els llibres. Al moment que Casacuberta escriu això s'està gestant la

"ley de Prensa e Imprenta" que fa recaure totes les responsabilitats sobre els editors.

6) Casacuberta parla per experiència. Capdevila és un home que sempre va amb la veritat per davant, sobretot quan es tracta de temes o personatges històrics. En trobar-se a l'exili desconeix el grau de maquiavelisme a què havia arribat la censura repressiva de la dictadura.

7) Casacuberta sap positivament que el capítol esmentat "no passarà" la censura. I coneix també profundament el tarannà honest de l'autor. Per això busca un altre tipus d'argumentacions. El llibre sortí sense aquest capítol. Si algun dia es reeditava seria molt convenient d'incloure'l-hi.

8) El llibre de Garganta fou editat l'any 1968, al volum 38 de "Publicacions de la Revista". La correspondència de Casacuberta amb Miquel de Garganta durant els anys 1967-1968 gira entorn d'aquest tema.

9) L'obra de divulgació de temes científics, culturals, religiosos i filosòfics a través de llibrets de butxaca i opuscles fou sempre una de les dèries de Capdevila. Casacuberta en fou el braç editor.

10) Haig d'agrair al senyor Miquel de Garganta la seva col·laboració en la confecció d'aquest treball. Fill de Josep Maria de Garganta, l'il·lustre científic olotí és autor d'un estudi valuós sobre *La figura verdagueriana*. L'any 1984 els seus acurats articles, pròlegs, dissertacions i conferències sortiren recollits en dos llibres: *Pàgines olotines i notícies de naturalistes catalans, i Imatges d'Olot i comarca*.

11) Casacuberta es refereix a la breu estada de Josep Carner a Barcelona el mes d'abril de 1970, abans d'entornar-se'n a Brusselles on morí el 5 de juny d'aquell mateix any.

12) Capdevila tenia al tinter una sèrie de projectes que interessaven Casacuberta perquè obrien camins per al català: Un tractat de lògica, un ètica, un assaig sobre el pensament lul·lià i una antologia de poesia religiosa. Ho deixà inacabat en morir, l'any 1973.